

OVER ENIGE INSECTEN IN LISDODDEN

With a summary: On some insects in Typha angustifolia

DOOR

DR S. LEEFMANS

Ongeveer 12 jaar geleden vestigde wijlen mijn goede vriend Dr JAC. P. THUSSE mijn aandacht op het haveloos uitzien van vele *Typha*-kolven in Thijssse's Hof. Hij zag mezen daarop herhaaldelijk aan het pluizen en vermoedde, dat zij in die kolven een of ander van hun gading vonden. Het moest wel een of ander insect zijn. Door de bezetters was ik uit mijn functies gezet en had dus tijd genoeg om er wat aandacht aan te besteden.

De meegenomen lisdodden bevatten kleine rupsjes, van 2 tot 6 mm lengte, vermoedelijk van een microlepidopteer. De rupsjes waren rossig geel of geelrose, met zwarte kop, bruin halsschild en 5 chocoladebruine lengtestrepen. De middelste streep liep door, de andere waren gebroken.

De rupsjes werden zowel in nog op het oog gave, als in door de mezen uitgeplozen kolven aangetroffen.

De indruk was, dat de rupsjes zich ophielden bij de inplantingsplaats der zaadjes (en zich daarvan voedden), want bij het doorsnijden van de spil der kolf, waren het merg, en de spil zelve, onbeschadigd. Tussen het pluiz vond men ook veel excrementen.

Dit eerste onderzoek vond plaats in Februari 1941. Sommige rupsjes hadden gele, andere geheel zwarte koppen en de koppen vertoonden ook sterke grootteverschillen. Een en ander staat wel in verband met de vervellingen.

Het was duidelijk, dat de rupsjes onvolwassen overwinterd hadden en toen de temperatuur gestegen was, zich weer waren gaan voeden.

Het levende materiaal werd gedeeltelijk buiten en gedeeltelijk binnenshuis bewaard.

12 April 1941 haalde ik weer nieuw materiaal uit Thijssse's Hof ten einde na te gaan, hoe het, op dat tijdstip, met de ontwikkeling der rupsjes in de natuur stond.

De mezen hadden blijkbaar in die tijd (18 Febr.-12 April) behoorlijk huis gehouden. Er waren niet veel rupsjes meer in de kolven te vinden. In 6, waarvan het pluiz vrijwel geheel verdwenen was, werden nog maar 2 ongeveer volwassen en één onvolwassen rupsje gevonden. Er waren verscheidene andere insecten en insectenlarven in aanwezig, zoals oranje vliegenlarven, kevertjes, een Syrphidenlarf en een paartje van een *Lygaeide*, het wantsje *Chilacis typhae* PERRIS. Hier van werden nog meer exemplaren gevonden; ze waren helemaal niet zeldzaam.

29 April 1942 werd wederom materiaal verzameld op dezelfde vindplaats. Thans werden niet-uitgeplozen kolven medegenomen. Tussen het pluiz bevonden zich tal van, nu grotere, rupsjes. Bij de ♂♂ waren de testes aan de rugzijde duidelijk zichtbaar.

De rupsen werd typhabladd en zuring gegeven, maar ze taalden daar niet naar; ze hadden nu wel aan de spil gevreten.

22 Mei 1941 werd het buiten bewaarde pluiz opnieuw nagezien. Vele rupsjes waren nog aanwezig, blijkbaar volwassen (8½ mm), tevens waren nog enkele kleine exemplaren aanwezig.

28 Juni 1941 werd het eerste popje gevonden. Dit was helderbruin van kleur, slank van vorm. Er waren toen ook nog rupsjes aanwezig.

15 Juli 1941 vond ik nog 4 popjes, 6–8 mm lang, en 1–1,5 mm breed. Het popje van 28 Juni verkleurde reeds (donker); de popjes lagen los tussen het pluiz in de kweekdozen; er waren geen cocons of spinsels vervaardigd.

De vlindertjes kwamen uit resp. 16, 17, 18 Juli en iets later (1941).

De vlindertjes meten met gespreide vleugels 15–18 mm.

De voorvleugels zijn bruinachtig-geel en vertonen twee zwartgekernde lichtere vlekjes en donkere streepjes aan de vleugelpunt; de achtervleugels zijn veel lichter van kleur en van lange lichte franje voorzien.

Tot zover de eigen waarnemingen en ervaringen. Napluizen in de literatuur leverde het volgende op.

Het rupsje is in 1862 door SAALMÜLLER in Darmstadt ontdekt; het vlindertje was echter reeds in 1858 beschreven door de befaamde Engelse lepidopteroloog STANTON als *Laverna phragmitella*; thans heet het *Limnaecia phragmitella* STT.

In SNELLEN (1882) staat de soort nog niet als inheems vermeld; wel wordt erin medegedeeld, dat ze door STANTON was beschreven.

In het nog altijd handige werk van KALTENBACH, „die Pflanzenfeinde aus der Klasse der Insekten” (1874) staat een micro uit *Typha* vermeld, die zeer goed *Limnaecia* kan zijn geweest. Het rupsje, zo schrijft hij, leeft in een aantal tezen tussen het zaadwol en maakt in Mei een wit spinzel, maar kruipt ter verpopping ook wel in een dorre stengel (een keer werd door mij een rupsje in een ijl spinzel aangetroffen). Wat regel is, zou door verdere kweekproeven moeten worden uitgemaakt. Volgens een andere waarnemer, Dr SCHLEICH (geciteerd door KALTENBACH), zouden de rupsjes niet van het zaad, maar van het merg der kolven leven (dit klopt niet met mijn waarnemingen; L.).

Uit het artikel in het Tijdschrift voor Entomologie door Dr H. J. LYCKLAMA & NYEHOLT (deel LXX, p. 152) blijkt, dat de soort later ook hier te lande is gevonden. Deze auteur geeft als vliegtijd op Juni en Juli, noemt haar zeldzaam en geeft wijlen CORPORAAL op als vinder bij Ootmarsum.

In het Februari-Maart-nummer van „De Levende Natuur” 1941, p. 190 deel-de ik reeds enige bijzonderheden omtrent deze soort mede. Naar aanleiding daarvan schreef wijlen ons lid, de heer C. DOETS (de Lev. Nat., Juli, 1941), dat de soort bij Loosdrecht en Kortenhoef zeer algemeen is; in 1938 vond hij, evenals ik, de rupsjes bij honderden in de kolven van *Typha angustifolia*. Zijn kweek verliep slecht; de rupsen stierven alle. DOETS dacht, dat de rupsjes in het voorjaar wellicht groen voer nodig hadden, maar hij verzamelde later rupsen en poppen op *Typha*-kolven in Mei en die leverden in Juli de vlinders op, evenals bij mij. De rupsjes raakten bij mijn kweken geen groen voer aan; een aantal leverde toch vlindertjes op.

Het is merkwaardig, dat deze soort hier te lande zolang aan de aandacht is ontgaan, of is zij in recente tijden hier ingeburgerd?

In verband hiermede zij vermeld, dat ze ook voorkomt in Engeland, Centraal en Zuid Europa, Noord Afrika, Australië, Nieuw Zeeland en de Verenigde Staten.

Dit vermeldt P. W. CLAASSEN, in Memoir no 47 van de Cornell University, Agric. Exper. Sta. van Oct. 1921, een fraaie studie van de *Typha*-insecten in de U.S.A.

Laten we nu beschouwen wat CLAASSEN van de levenswijze der rupsen zegt.

Ten einde de beschikbare ruimte niet te overschrijden vermeld ik slechts de hoofdzaken.

Hij bevond, dat de *jonge* rupsen zich voeden met de stijlen van de bloemen, maar als deze droog worden, dringen de rupsen meer naar binnen en vreten aan *de zaden*. Wanneer het koude weer nadert, gaan ze nog meer naar binnen, waar ze dan het basale deel van de steeltjes, die de zaden dragen, aanvreten. Ze spinnen veel draden, waarmede ze de pappus vastleggen, zodat deze niet wegwaait, en waardoor ook de zaden bevestigd blijven. De rupsen overwinteren in de U.S.A. halfwassen, blijven op de kolf en spinnen tussen het donsachtige materiaal hun dunne taaie, witte cocons. De gemiddelde duur van het popstadium was 29, 4 dagen; de vlinders verschenen van 28 Juni tot 6 Juli. CLAASSEN geeft ook beschrijvingen van de rups en de pop, die met de door mij gevonden gegevens overeenkomen.

Uit zijn gegevens blijkt dus, dat de rupsen geen groen voedsel nodig hebben, wat met mijn waarnemingen klopt.

Voor de lengte van het imago met opgevouwen vleugels geeft de auteur 10–12 mm op. Voor de rupsen geeft hij als kleur geelachtig wit op; schrijver dezes bevond de kleur ietwat anders, zoals hierboven reeds werd vermeld.

In zoverre het Lepidopterologisch deel van dit opstel.

Thans nog iets over het wantsje *Chilacis typhae* PERR.

RECLAIRE vermeldt de soort in zijn handige boekje van de serie „Wat leeft en groeit”, Wantsen, op p. 71 en zegt, dat het slechts zelden was waargenomen. Hij was zo vriendelijk mij een overzicht te zenden van hetgeen over dit wantsje in de literatuur bekend is in verband met de levenswijze en de voeding. Enkele auteurs *menen*, dat ze zich op de plant, andere, dat ze zich van de rupsjes van *Limnaecia* voeden. Mogelijk is ook, dat ze omnivoor zijn. Zekerheid heb ik hieromtrent nog niet kunnen verkrijgen; voeding op de plant meen ik gezien te hebben, die op de rupsjes echter niet.

In de U.S.A. is het wantsje *Ischnorrhynchus resedae* PANZ., dat hier op katjesdragende berk en els voorkomt (RECLAIRE), op de kolven van *Typha* aangetroffen (CLAASSEN). Het voedt zich op de *droge* zaden van *Typha* en CLAASSEN verklaart, dat hij niet in staat is op te geven hoe deze wantsjes dat doen. Een aardig probleempje voor jonge biologen om na te gaan hoe ze dat hier te lande op berke- en elze-zaden doen. De soortnaam „*resedae*” berust wel op een foutieve waarneming.

Ook de rest van de bewoners der *Typha*-planten lijkt mij de moeite van bestudering waard.

SUMMARY

Observations on the biology of *Limnaecia phragmitella* STT. (fam. Momphidae, Lepid.) – made in the Netherlands – are mentioned.

The species was previously considered as being rare but now is known to be numerous in a few areas. The caterpillars live in the heads of *Typha* where they feed on the seeds and later on the core. They hibernate when halfgrown, develop further in the spring and early summer and pupate in June; the moths appear during July.

The species has a worldwide distribution: England, Central and Southern Europe, Northern Africa, Australia, New Zealand and the United States of

America. In the latter country it was studied by P. W. CLAASSEN together with a number of other Typha-insects occurring in the U.S.A. (Cornell Un. Memoir 47, Oct. 1921).

The present author has found an hemipteron, *Chilacis typhae* PERRIS (Lygaeidae), in Typha heads occurring together with the caterpillars of *Limnaecia*. This insect has also been reported in the literature as being rare in the Netherlands. It is suspected of living on the caterpillars but this has not been shown.